

Haemophilus influenzae Suşlarının Antibiyotik Duyarlılık Profillerinin ve Beta-Laktamaz Aktivitesinin Araştırılması

Hazal Gür
Gülşen Hazırolan

Investigation of Antibiotic Susceptibility Profiles and Beta-Lactamase Activity of Haemophilus influenzae Isolates

Öz

Haemophilus influenzae solunum yolu enfeksiyonlarına ve invaziv enfeksiyonlara neden olabilen önemli Gram negatif bakteriyel patojenlerden biridir.

Çalışmamızda Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Merkez Mikrobiyoloji Laboratuvarı'nda Ocak 2018-Ağustos 2019 tarihleri arasında invaziv/invaziv olmayan çeşitli klinik olgulardan izole edilen 480 *H.influenzae* suşunun antibiyotik duyarlılık profilleri ve β-laktamaz üretimi retrospektif olarak araştırılmıştır. Suşlar matris lazer desorpsiyon iyonizasyon uçuş zamanlı kütle spektrometresi (MALDI-TOF MS) ile tanımlanmış ve *in vitro* antibiyotik duyarlılık testleri *Haemophilus Test besiyeri* ile Clinical and Laboratory Standards Institute (CLSI) 2018 dokümanı referans alınarak disk difüzyon yöntemi ile yapılmıştır. Antibiyotik duyarlılık testlerinde amoksisilin-klavulanat, ampisilin, meropenem, piperasilin-tazobaktam, rifampin, sefotaksim, seftazidim, seftriakson, sefuroksim, siprofloksasin, tetrasiklin ve trimetoprim-sülfametoksazol test edilmiştir. İzolatların β-laktamaz üretimi nitrosefin diski kullanılarak araştırılmıştır.

Suşlar için test edilen antibiyotikler arasında en yüksek direnç oranları sırasıyla trimetoprim-sülfametoksazol (% 30,4) ve ampisilinde (% 16,2) tespit edilmiştir. Suşların % 7,9'u β-laktamaz negatif ampisilin dirençli (BLNAR), % 8,3'ü β-laktamaz pozitif ampisilin dirençli (BLPAR), % 1,9'u ise β-laktamaz pozitif amoksisilin/klavulanata dirençli (BLPACR) olarak saptanmıştır.

H.influenzae suşlarında antibiyotik direnç oranları merkezler arasında değişiklik göstermekte olup, bu suşlarda ampisilin direnç ve BLNAR oranları gittikçe artmaktadır. Çalışmamızda *H.influenzae* suşlarında yüksek oranda ampisiline dirençli ve BLNAR köken tespit edilmiştir. Sonuçlarımız *H.influenzae* enfeksiyonlarında hastalara uygulanacak uygun antibiyotik tedavisini yönlendirmesi açısından merkezlerin düzenli olarak epidemiyolojik verilerini takip etmesi gerekliliğini düşündürmektedir.

Anahtar kelimeler: ampisilin, beta-laktamaz, BLNAR, BLPAR, *H.influenzae*

ABSTRACT

Haemophilus influenzae is one of the important Gram negative bacterial pathogens which can cause respiratory infections and invasive infections.

In this study, antibiotic susceptibility profiles and β-lactamase activity of 480 *H.influenzae* isolates isolated from different invasive/noninvasive clinical cases in the Central Microbiology Laboratory of Hacettepe University Medical Faculty Hospital between January 2018 and August 2019 were investigated retrospectively. Isolates were identified by using matrix-mediated laser desorption ionization flight time mass spectrometry (MALDI-TOF MS) and antibiotic susceptibility tests were performed with disk diffusion method using *Haemophilus Test Medium*, according to the Clinical and Laboratory Standards Institute (CLSI) 2018 guidelines. Antibiotic susceptibility against amoxicillin-clavulanate, ampicillin, meropenem, piperacillin-tazobactam, rifampin, cefotaxime, ceftazidime, ceftriaxone, cefuroxime, ciprofloxacin, tetracycline and trimethoprim-sulfamethoxazole were tested. The β-lactamase production of isolates was investigated by using nitrocefim disk.

The highest resistance rates for isolates among tested antibiotics were detected respectively against trimethoprim-sulfamethoxazole (30,4 %) and ampicillin (16,2 %). In addition, it was found that of the isolates 7,9 % were β-lactamase negative ampicillin resistant (BLNAR) origin, 8,3 % were β-lactamase positive ampicillin resistant (BLPAR) origin, and 1,9 % were β-lactamase positive amoxicillin / clavulanate resistant (BLPACR).

Antibiotic resistance rates in *H.influenzae* isolates vary between centers and ampicillin resistance and BLNAR rates are progressively increasing. In our study, high rates of ampicillin resistance and BLNAR origin were detected in *H.influenzae* isolates. Our results suggest that centers should follow epidemiological data regularly in order to guide appropriate antibiotic treatment to be applied to patients in *H.influenzae* infections.

Keywords: ampicillin, beta-lactamase, BLNAR, BLPAR, *H.influenzae*

Geliş/Received: 30 Mart/March 2020

Kabul/Accepted: 04 Mayıs/May 2020

Basım/Published: 30 Nisan/April 2020

Atf/Cite as: Gür H, Hazırolan G. *Haemophilus influenzae* suşlarının antibiyotik duyarlılık profillerinin ve beta-laktamaz aktivitesinin araştırılması. ANKEM Derg. 2020;34(1):18-24.

Hazal Gür

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıbbi Mikrobiyoloji Anabilim Dalı
Morfoloji Binası 3. Kat
Ankara - Türkiye

✉ hazalgurr@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0064-9021

G. Hazırolan 0000-0003-4546-9729

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıbbi Mikrobiyoloji Anabilim Dalı
Morfoloji Binası 3. Kat
Ankara - Türkiye

GİRİŞ

Haemophilus influenzae sağlıklı bireylerin nazofarinks ve orofarinkslerinde, nadir olarak da burun, konjonktiva ve genital sistemde kolonize olabilen Gram negatif bir bakteridir^(4,17,21). Ayrıca, kronik solunum yolu enfeksiyonlarından menenjit, bakteriyemi gibi invaziv enfeksiyonlara kadar farklı enfeksiyonlara neden olabilen bir patojendir⁽²¹⁾.

Günümüzde *H.influenzae*'nin neden olduğu enfeksiyonlarda ve bu enfeksiyonların tedavisinde başlıca kullanılan antibiyotik olan ampisiline dirençte artışlar olduğu bildirilmiştir⁽⁴⁾. β -laktam antibiyotikler *H.influenzae* enfeksiyonlarının tedavisinde kullanılan ilk seçenek antibiyotiklerdir ve *H.influenzae* β -laktam antibiyotiklere β -laktamaz üreterek, penisilin bağlayan proteinlerinde (PBP) değişiklikler yaparak direnç geliştirebilmektedir^(3,6,29). *H.influenzae* suşlarının ampisilin duyarlılık profili ve direnç oranları değişkendir. Zaman içinde ampisiline dirençli suşlarda β -laktamaz üreten (BLPAR) ve β -laktamaz üretmeyen (BLNAR) kökenler ortaya çıkmıştır⁽²⁹⁾. Bu suşların özelliklerinin farklı olması nedeniyle *H.influenzae*'da ampisilin duyarlılığının yanı sıra BLPAR ve BLNAR köken oranlarının da takip edilmesi önemlidir⁽²⁹⁾.

Çalışmamızın amacı, merkezimizde izole edilen *H.influenzae* suşlarının antibiyotik duyarlılık profillerinin belirlenmesi, β -laktamaz üretimlerinin araştırılması ve ampirik tedavi seçimine katkıda bulunulmasıdır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmaya Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Merkez Mikrobiyoloji Laboratuvarı'na Ocak 2018-Ağustos 2019 tarihleri arasında gelen çeşitli klinik örneklerden izole edilen *H.influenzae* suşları retrospektif olarak dahil edilmiştir. Her hastadan tek izolat çalışmaya alınmıştır. Bu suşların antibiyotik duyarlılık profilleri ve β -laktamaz üretimi

değerlendirilmiştir.

İzolatlar stok besiyerlerinden alınarak çikolata agarda 37°C'de CO₂'li etüvde üretilmiştir. Tanımlama Gram boyama sonrasında matriks aracılı lazer dezorpsiyon iyonizasyon uçuş zamanlı kütle spektrometresi ([MALDI-TOF MS, (Bruker Daltonics, Almanya)] ile gerçekleştirilmiştir. Antibiyotik duyarlılık testleri Clinical and Laboratory Standards Institute (CLSI) 2018 rehberine göre yapılmıştır⁽⁷⁾. Amoksisilin-klavulanat, ampisilin, meropenem, piperasilin-tazobaktam, rifampin, sefotaksim, seftazidim, seftriakson, sefuroksim, siprofloksasin, tetrasiklin ve trimetoprim-sülfametoksazol (TMP-SMX) duyarlılıkları *Haemophilus* Test besiyerinde disk difüzyon yöntemiyle belirlenmiştir. Ampisilin direnci tespit ettiğimiz suşlarımızın β -laktamaz aktivitesi ise kromojenik nitrosetin diski (Becton Dickinson and Company, Sparks, ABD) kullanılarak belirlenmiştir.

Çalışmamızda antibiyotik duyarlılık testlerinde ve identifikasyonda kalite kontrol suşu olarak *H.influenzae* ATCC 49766 kullanılmıştır.

BULGULAR

Çalışma süresince 480 *H.influenzae* suşu izole edilmiştir. *H.influenzae* izole edilen örneklerin sayıları ve kliniklere göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir. *H.influenzae* suşlarının erişkin ve pediatri kliniklerinde en fazla balgam örneklerinden izole edildiği tespit edilmiştir.

Tablo 1. *H.influenzae* izole edilen örnek sayıları ve kliniklere göre dağılımı.

Örnek	Çocuk (n)	Erişkin (n)	Toplam n (%)
Bronkoalveoler lavaj	29	12	41 (8,5)
Balgam	188	208	396 (82,5)
Derin trakeal aspirat	0	24	24 (5,0)
Püy	4	4	8 (1,7)
Kan	2	6	8 (1,7)
Peritoneal sıvı	0	1	1 (0,2)
Vajen sürüntüsü	1	0	1 (0,2)
Konjonktiva	0	1	1 (0,2)

Tablo 2. H. influenzae suşlarının antibiyotik direnç oranları.

Test edilen antibiyotikler	Direnç oranları % (dirençli suş sayısı/ test edilen suş sayısı)
Amoksisilin-klavulanat	4,8 (23/480)
Ampisilin	16,2 (78/480)
Meropenem	0 (0/480)
Piperasilin-tazobaktam	0 (0/480)
Rifampin	0,2 (1/480)
Sefotaksim	0 (0/480)
Seftazidim	0 (0/480)
Seftriakson	0 (0/480)
Sefuroksim	3,7 (18/480)
Siprofloksasin	1,0 (5/480)
Tetrasiklin	6,2 (30/480)
Trimetoprim-sülfametoksazol	30,4 (146/480)

Suşların antibiyotik direnç oranları Tablo 2’de özetlenmiştir. Suşlarımızda en yüksek direnç oranları TMP-SMX (% 30,4) ve ampisiline (% 16,2) karşı saptanmıştır. Meropenem, piperasilin-tazobaktam, sefotaksim, seftazidim ve seftriaksona direnç saptanmamıştır.

β -laktamaz üretimi sadece ampisiline direnç saptanan 78 *H.influenzae* suşunda araştırılmış, 40 suş BLPAR ve 38 suş BLNAR olarak tespit edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen 480 *H.influenzae* suşunda BLNAR ve BLPAR oranları sırası ile % 7,9 ve % 8,3 olarak tespit edilmiştir. Ek olarak BLPAR suşların (n=40) dokuz tanesinde β -laktamaz pozitif amoksisilin/klavulanat dirençli (BLPACR) köken tespit edilmiştir. BLPACR kökeni çalışmaya dahil edilen 480 suşta % 1,9 oranında saptanmıştır. BLNAR ve BLPAR

köken izolatların antibiyotik duyarlılık profilleri Tablo 3’te sunulmuştur.

TARTIŞMA

H.influenzae, dünya çapında önemli morbidite ve mortaliteye neden olan toplum kökenli bir patojendir⁽²⁶⁾. *H.influenzae* suşlarında tedavide primer olarak tercih edilen başta ampisilin ve amoksisilin-klavulanat olmak üzere beta laktam antibiyotiklere direnç yaygınlaşmaktadır⁽²⁶⁾. Tedavide primer olarak tercih edilen beta laktam antibiyotiklere direncin yüksek prevalansı, dünya çapında bu patojenin neden olduğu enfeksiyonların ampirik tedavisi için uygun bir antimikrobiyal ajanın seçilmesinin önemini göstermektedir.

H.influenzae’da dışa atım pompalarının sağladığı doğal direnç, makrolidlerin, azalidlerin ve ketolidlerin aktivitesini sınırlamaktadır⁽²⁶⁾. β -laktamaz üretimi ise dünya çapında oldukça yaygındır ve ampisilin/amoksisiline direnç ile ilişkilidir⁽²⁶⁾. *H.influenzae*’da penisilin bağlayıcı proteinlerde, özellikle PBP3’te değişiklik, ampisilin, amoksisilin, amoksisilin-klavulanat ve birçok sefalosporine karşı artan direnç ile sonuçlanmaktadır⁽²⁶⁾.

Çalışmamızda *H.influenzae* suşlarında en yüksek direnç oranı TMP-SMX’e karşı (% 30,4) saptanmıştır. Türkiye’de yapılmış çalışmalarda *H.influenzae* suşlarının TMP-SMX direnç oranı % 14,2-49,2, yurtdışında yapılmış çalışmalarda ise

Tablo 3. Ampisilin dirençli izolatların antibiyotik duyarlılık profilleri ve BLNAR ve BLPAR kökenlere göre değişimi (n).

	AMC	MEM	TZP	RIF	CTX	CAZ	CRO	CXM	CIP	TE	TMP-SMX
	S I R	S I R	S I R	S I R	S I R	S I R	S I R	S I R	S I R	S I R	S I R
BLPAR	31 0 9	40 0 0	40 0 0	39 1 0	40 0 0	40 0 0	40 0 0	35 4 1	40 0 0	25 9 6	27 1 12
BLNAR	24 0 14	38 0 0	38 0 0	37 1 0	38 0 0	38 0 0	38 0 0	24 6 8	38 0 0	22 10 6	19 4 15
Toplam	55 0 23	78 0 0	78 0 0	76 2 0	78 0 0	78 0 0	78 0 0	59 10 9	78 0 0	47 19 12	46 5 27

BLPAR: β -laktamaz pozitif ampisilin dirençli, BLNAR: β -laktamaz negatif ampisilin dirençli, S: duyarlı, I: artmış dozda duyarlı, R: dirençli, AMC: Amoksisilin-klavulanat, MEM: Meropenem, TZP: Piperasilin-Tazobaktam, RIF: Rifampin, CTX: Sefotaksim, CAZ: Seftazidim, CRO: Seftriakson, CXM: Sefuroksim, CIP: Siprofloksasin, TE: Tetrasiklin, TMP-SMX: Trimetoprim-Sülfametoksazol.

% 16,0-71,1 oranlarında rapor edilmiştir^(1,4,9,12,13,19,22,25). Çalışmamızda *H.influenzae* suşlarında tespit edilen yüksek TMP-SMX direnç oranı ile uyumlu olarak TMP-SMX direnç oranını Özkul ve ark.⁽¹⁹⁾ % 31,8, Ünal ve ark.⁽¹⁸⁾ % 29,1, Torun ve ark.⁽²⁴⁾ % 28,8 olarak saptamışlardır. Yurtdışında yapılmış çalışmalarda TMP-SMX direncini Wang ve ark.⁽²⁸⁾ % 71,1, Tsang ve ark.⁽²⁷⁾ % 23,7 olarak rapor etmiştir. TMP-SMX direnç oranlarımız literatürde rapor edilmiş artan direnç oranları ile uyumlu bulunmuştur. Bu nedenle, tedavi planlanırken *H.influenzae* suşlarında saptanan yüksek TMP-SMX direnç oranlarının göz önünde bulundurulması gerektiği düşünülmüştür.

İzole ettiğimiz 480 *H.influenzae* suşunda TMP-SMX'ten sonra en yüksek direnç oranı ampisiline (% 16,2) karşı saptanmıştır. Ampisilin direnç oranımız literatürde ülkemizde ve yurtdışında bildirilen oranlarla uyumlu bulunmuştur. Ülkemizde yapılan çalışmalara göre ampisilin direnç oranı % 2,9-20,9 arasında değişirken, yurtdışında ise SENTRY raporuna göre % 16,2-27,9 arasında tespit edilmiştir^(1,4,5,9,13). Çalışmamızda *H.influenzae* suşlarında literatürde bildirilen ampisilin direnç artışı ile uyumlu bir artış olduğu gözlenmiştir⁽¹⁾.

H.influenzae suşlarında ampisilin ve diğer β -laktam antibiyotiklere direnç genellikle β -laktamaz enzimi aracılığı ile gelişmektedir. *H.influenzae* kökenleri ampisilin direncine göre BLNAS kökenler, BLNAR kökenler, BLPAR kökenler, BLPACR kökenleri olmak üzere dört fenotipik kökene ayrılmaktadır. Çalışmamızda test edilen 480 izolattan 78'i ampisilin dirençli (% 16,2) saptanmış, bu izolatların da 40'ı (% 8,3) β -laktamaz pozitif, 38'i (% 7,9) ise negatif saptanmıştır. Ülkemizde *H.influenzae* suşlarında β -laktamaz üretimi % 4-20,9; yurtdışında ise PROTEKT çalışmasına göre % 1,8-65,0 arasında bildirilmiştir^(1,9,11,12,22,25). BLNAR köken oranı ise ülkemizde % 0-2,9, yurtdışındaki çalışmalarda ise % 0,4-20,6 olarak tespit edilmiştir^(1,8,10,14,25,26). Literatür ile karşılaştırıldığında BLNAR köken oranımızın ülkemiz verilerine

göre yüksek olduğu görülmüştür. Merkezimizde *H.influenzae* suşlarında BLNAR köken oranının artışının literatürde diğer ülkelerde rapor edilen artış ile benzerlik gösterdiği gözlenmiştir^(1,2,26).

Çalışmaya dahil edilen 480 *H.influenzae* suşunda ise amoksisilin-klavulanata direnç oranımız % 4,8 (n=23) olarak tespit edilmiştir. Amoksisilin-klavulanat direnci saptanan 23 şusun 9'u BLPAR ve 14'ü de BLNAR kökenidir. Literatürde ülkemizde bu oran % 0-1,2, SENTRY raporuna göre yurtdışında ise % 0-0,3 olarak rapor edilmiştir^(1,5,9,13). Amoksisilin-klavulanat direnç oranımız literatüre göre yüksek bulunmuştur ve bunun β -laktamaza bağlı olmayan, kromozomal mutasyon sonucu PBP'lerde meydana gelen değişiklik sonucu ortaya çıkmış olabileceği düşünülmüştür.

Çalışmamızda β -laktamaz aktivitesi araştırılan 78 suş içinde BLPACR kökenleri de araştırılmıştır. Direnç mekanizması net olmayan bu suşlarda β -laktamaz üretimi ve PBP3'ün değişikliğinin eş zamanlı varlığına bağlı direnç gözlenmektedir. *H.influenzae* suşlarında bu direnç (BLPACR) literatürde düşük oranda bildirilmiştir^(1,2,26). Çalışmamızda da β -laktamaz pozitif olup AMC direnci saptanan (BLPACR) kökene % 1,9 oranında rastlanmıştır.

H.influenzae suşlarında 2. kuşak bir sefalosporin olan sefuroksime direnç oranı çalışmamızda % 3,7, ülkemizde % 0-8,0, yurtdışında ise % 0,3-24,0 olarak saptanmıştır^(5,13,20,23). Çalışmamızda da literatür ile uyumlu olarak 3. kuşak sefalosporinler seftriakson, seftazidim ve sefotaksime direnç saptanmamıştır. Ayrıca test edilen diğer β -laktam antibiyotikler olan meropenem ve piperasilin/tazobaktama da direnç saptanmamıştır.

H.influenzae suşlarında tetrasiklin direnç oranı ülkemizde % 1,1-22,0, yurtdışında yapılmış bir çalışmada ise % 2,1 olarak tespit edilmiştir^(1,5,16,22,25). Çalışmamızda da tetrasiklin direnci % 6,2 olarak benzer oranda bulunmuştur.

H.influenzae suşları genellikle kinolonlara duyarlıdır ve direnç nadir görülmektedir⁽⁴⁾. Ülkemizde yapılmış bir çalışmada siprofloksasin direnç oranı % 2,8 olarak saptanmıştır⁽¹⁵⁾. Çalışmamızda da siprofloksasin direnç oranı literatür ile uyumlu olarak % 1,0 bulunmuştur.

β -laktamaz üretiminin suşların duyarlılık profilleri üzerine etkisi araştırılmış ve BLPAR ve BLNAR köken arasında sefuroksim ve amoksisilin-klavulanat duyarlılık profilinde farklılık tespit edilmiştir. Amoksisilin-klavulanat direnç oranı BLNAR kökeninde % 36,8 (14/38), BLPAR kökeninde % 22,5 (9/40) saptanmıştır. BLNAR kökeninin sefuroksim direnç oranı % 21,0 (8/38), BLPAR kökeninin ise % 2,5 (1/40) olarak saptanmıştır. CLSI rehberi *H.influenzae* BLNAR kökenlerinin, amoksisilin-klavulanat, ampisilin-sulbaktam, sefaklor, sefotam, sefonikid, sefprozil, sefuroksime in vitro duyarlı olsa da dirençli kabul edilmesini önermektedir⁽⁷⁾.

Sonuç olarak *H.influenzae* suşlarında antibiyotik direnç oranları merkezler arasında değişiklik göstermekte olup, bu suşlarda ampisilin direnci ve BLNAR oranları gittikçe artmaktadır. Çalışmamızda da *H.influenzae* suşlarında yüksek oranda ampisilin direnci ve BLNAR köken tespit edilmiştir. Sonuçlarımız merkezlerin düzenli olarak epidemiyolojik verilerini takip etmesinin *H.influenzae* enfeksiyonlarında hastalara uygulanacak uygun antibiyotik tedavisini yönlendirmesi açısından gerekli ve önemli olduğunu göstermektedir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared by the authors.

KAYNAKLAR

1. Altun B, Gür D. Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hastanesi'nde klinik örneklerden izole edilen *Haemophilus influenzae* suşlarının antibiyotiklere direnç durumu (2002-2007). Çocuk Enfeksiyon Derg. 2008;2(2):50.
2. Bae S, Lee J, Lee J, et al. Antimicrobial resistance in *Haemophilus influenzae* respiratory tract isolates in Korea: results of a nationwide acute respiratory infections surveillance. Antimicrob Agents Chemother. 2010;54(1):65-71.
3. Barry AL, Fuchs PC, Brown SD. Identification of β -lactamase-negative, ampicillin-resistant strains of *Haemophilus influenzae* with four methods and eight media. Antimicrob Agents Chemother. 2001;45(5):1585-8.
4. Berkiten R. Türkiye'de *Haemophilus influenzae*: beta-laktamaz pozitifliği ve antibiyotiklere direnç(1987-2002). ANKEM Derg. 2004;18(1):53-60.
5. Budak F, Gür D. In vitro sensitivity to antimicrobial agents of *Haemophilus influenzae* strains isolated from clinical specimens. Mikrobiyol Bul. 2003;37(1):19-25.
6. Cerquetti M, Cardines R, Giufre M, Mastrantonio P. Antimicrobial susceptibility of *Haemophilus influenzae* strains isolated from invasive disease in Italy. J Antimicrob Chemother. 2004;54(6):1139-43.
7. Clinical Laboratory Standards Institute. Performance Standards for Antimicrobial Susceptibility Testing; Twenty-Eighth Informational Supplement. M100-S23, CLSI, Wayne, PA (2018).
8. García-Cobos S, Campos J, Lázaro E, et al. Ampicillin-resistant non- β -lactamase-producing *Haemophilus influenzae* in Spain: recent emergence of clonal isolates with increased resistance to cefotaxime and cefixime. Antimicrob Agents Chemother. 2007;51(7):2564-73.
9. Gazi H, Kurutepe S, Surucuoglu S, Teker A, Ozbakkaloglu B. Antimicrobial susceptibility of bacterial pathogens in the oropharynx of healthy school children in Turkey. Indian J Med Res. 2004;120(5):489-94.
10. Gonullu N, Catal F, Kucukbasmaci O, Ozdemir S, Torun MM, Berkiten R. Comparison of in vitro activities of tigecycline with other antimicrobial

- agents against *Streptococcus pneumoniae*, *Haemophilus influenzae* and *Moraxella catarrhalis* in two university hospitals in Istanbul, Turkey. *Chemotherapy*. 2009; 55(3):161-7.
11. Hoban D, Felmingham D. The PROTEKT surveillance study: antimicrobial susceptibility of *Haemophilus influenzae* and *Moraxella catarrhalis* from community-acquired respiratory tract infections. *J Antimicrob Chemother* 2002;50(Suppl 2):49-59.
  12. İlki A, Sağıroğlu P, Elgörmüş N, Söyletir G. Trends in antibiotic susceptibility patterns of *Streptococcus pneumoniae* and *Haemophilus influenzae* isolates: four years follow up. *Mikrobiyol Bul*. 2010;44(2):169-75.
  13. Johnson D, Sader H, Fritsche T, Biedenbach D, Jones RN. Susceptibility trends of *Haemophilus influenzae* and *Moraxella catarrhalis* against orally administered antimicrobial agents: five-year report from the SENTRY Antimicrobial Surveillance Program. *Diagn Microbiol Infect Dis*. 2003;47(1):373-6.
  14. Kaczmarek FS, Gootz TD, Dib-Hajj F, Shang W, Hallowell S, Cronan M. Genetic and molecular characterization of β -lactamase-negative ampicillin-resistant *Haemophilus influenzae* with unusually high resistance to ampicillin. *Antimicrob Agents Chemother*. 2004; 48(5):1630-9.
  15. Kocabeyoğlu Ö Bİ, Koşan E. *Haemophilus influenzae* suşlarında beta-laktamaz aktivitesi ve çeşitli antibiyotiklere duyarlılık. *ANKEM Derg*. 1996;10(2):119.
  16. Morrissey I, Maher K, Williams L, Shackcloth J, Felmingham D, Reynolds R. Non-susceptibility trends among *Haemophilus influenzae* and *Moraxella catarrhalis* from community-acquired respiratory tract infections in the UK and Ireland, 1999–2007. *J Antimicrob Chemother*. 2008;62(Suppl 2):ii97-ii103.
  17. Moxon ER. The carrier state: *Haemophilus influenzae*. *J Antimicrob Chemother*. 1986;18(Supplement A):17-24.
  18. Nevzat Ü, Güney AK, Yanik K, Eroğlu C, Günaydin M. Comparison of in vitro susceptibility of *Haemophilus influenzae* strains to various antimicrobial drugs. *J Exp Clin Med*. 2013;30(2):165-9.
  19. Özkul H, Özbek Ö, Çoban H, Gülay Z. Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesinde 2003-2006 yıllarında üretilen *Haemophilus influenzae* suşlarının antibiyotik duyarlılıkları. *ANKEM Derg*. 2007;21(2):86-90.
  20. Pérez-Trallero E, García-De-La-Fuente C, García-Rey C, et al. Geographical and ecological analysis of resistance, coresistance, and coupled resistance to antimicrobials in respiratory pathogenic bacteria in Spain. *Antimicrob Agents Chemother*. 2005;49(5):1965-72.
  21. Rashid H, Shoma S, Rahman M. Prevalence of β -lactamase positive ampicillin resistant *H. influenzae* from children of Bangladesh. *J Infect Dis Epidemiol*. 2016;2(2):1-5.
  22. Sener B, Tunçkanat F, Ulusoy S, et al. A survey of antibiotic resistance in *Streptococcus pneumoniae* and *Haemophilus influenzae* in Turkey, 2004–2005. *J Antimicrob Chemother*. 2007;60(3):587-93.
  23. Torun M, Aksun E, Özcan N, Başaran G. Alt solunum yolu infeksiyonlarından izole edilen *S. aureus* kökenlerinin çeşitli antimikrobik maddelere duyarlılıkları. *ANKEM Derg*. 1998;12(2):102.
  24. Torun M, Namal N, Demirci M, Bahar H. Nasopharyngeal carriage and antibiotic resistance of *Haemophilus influenzae*, *Streptococcus pneumoniae* and *Moraxella catarrhalis* in healthy school children in Turkey. *Indian J Med Microbiol*. 2009;27(1):86-8.
  25. Torun MM, Namal N, Demirci M, Bahar H, Kocazeybek B. Pharyngeal carriage and antimicrobial resistance of *Haemophilus influenzae* in non-type-b-vaccinated healthy children attending day care centers in Turkey. *Chemotherapy*. 2007;53(2):114-7.
  26. Tristram S, Jacobs MR, Appelbaum PC. Antimicrobial resistance in *Haemophilus influenzae*. *Clin Microbiol Rev*. 2007;20(2):368-89.
  27. Tsang RS, Shuel M, Whyte K, et al. Antibiotic susceptibility and molecular analysis of invasive

- Haemophilus influenzae in Canada, 2007 to 2014. *J Antimicrob Chemother.* 2017;72(5): 1314-9.
28. Wang H-J, Wang C-Q, Hua C-Z, et al. Antibiotic resistance profiles of Haemophilus influenzae isolates from children in 2016: a multicenter study in China. *Can J Infect Dis Med Microbiol.* 2019;2019.
29. Yamada S, Seyama S, Wajima T, et al. β -Lactamase-non-producing ampicillin-resistant Haemophilus influenzae is acquiring multidrug resistance. *J Infect Public Health.* 2019.